

**TÜRKİYE'DE HANEHALKI GIDA HARCAMALARI VE SOSYO EKONOMİK
FAKTÖRLER**

Kemal AYDIN*

Özet: Bu makalede Türkiye İstatistik Kurumu'nun 2003, 2004, 2005 ve 2006 yılları arasında toplam 51,423 haneye uygulandığı *Hanehalkı Bütçe ve Tüketim Harcamaları* anketlerinin ham verilerinin analizleri yapılarak Türkiye'de 2003 ve 2006 yılları arasında tahıl ürünleri, sebze-meyve, süt ve süt ürünleri, kırmızı et, beyaz et ve deniz ürünleri olmak üzere 6 farklı temel gıda grubunun 4 yıllık aylık ortalama tüketim oranları ve harcamaları gelir, eğitim, meslek, kır kent ve hane halkı sayısına göre incelenmiştir. İlk önce söz konusu gıda kategorilerinin aylık olarak hangi oranda ve ne sıklıkta tüketildikleri çapraz tablolar olarak sunulmuştur. Çıkan sonuçlara göre 4 yıllık aylık ortalama tüketim oranları %100 ile tahıl ürünleri, sebze-meyve ilk sırada yer almaktadır. %85'lik tüketim oranı ile süt ve süt ürünleri ikinci sırada yer almaktadır. %70 ile beyaz et üçüncü, %50 aylık ortalama ile kırmızı et dördüncü ve %33 ile deniz ürünleri beşinci olmak üzere son sırada yer almaktadır. Türkiye'de gıda tüketim kültürü çok büyük oranda tahıl ürünleri, sebze meyve, süt ürünleri ve beyaz et tercihlerinden oluşmaktadır. Harcama bakımından ise en yüksek miktar aylık ortalama 73 TL ile sebze-meyve grubuna yapılmıştır. Tahıl ürünlerinin tüm Türkiye için aylık ortalama harcama miktarı 52 TL, kırmızı et 41 TL, beyaz et 12 TL, süt ürünleri 9 TL ve deniz ürünleri 6 TL olmak üzere 6 temel gıda grubuna 4 yılda ayda ortalama 196 TL ödenmiştir.

Anahtar Sözcükler: Tahıl ürünleri, sebze-meyve, süt ve süt ürünleri, kırmızı et, beyaz et, deniz ürünleri, Türkiye, sosyo-ekonomik ve demografik faktörler

**SOCIO-DEMOGRAPHIC INFLUENCES ON FOOD PURCHASING AMONG TURKISH
HOUSEHOLDS**

Abstract: In this article, the analyses of raw data of the Household Budget and Consumption Expenditures surveys, which were applied to a total of 51.423 households by

---

* Yrd.Doç.Dr. Kemal Aydın, Kocaeli Üniversitesi Gazanfer Bilge Meslek Yüksekokulu öğretim üyesidir.

the Turkish Statistical Institute in the years 2003, 2004, 2005 and 2006, were carried out, and four-year monthly average consumption rates and expenditures of six different basic food groups (cereal products, vegetables-fruits, milk and milk products, red meat, white meat and sea products) were investigated in three aspects in terms of income, education, occupation, and urban/rural and household number between the years 2003 and 2006 in Turkey. First of all, to what extent and how frequently the food categories in question are consumed monthly are presented as cross tabulation. According to the results, cereal products and vegetables-fruits rank the first with a 100 % rate of 4-year monthly average consumption rates. Milk and milk products rank the second with a consumption rate of 85 %. White meat ranks the third with 70%, red meat ranks the fifth fourth 50 %, and the sea products rank the fifth with 33 %. Accordingly, a large rate of food consumption culture in Turkey consists of the preferences of cereal products, vegetables-fruits, milk products, and white meat. In terms of expenditures, the highest amount is in vegetable-fruit group with a monthly average of 73 TL. Monthly average expenditure amount of cereal products is 52 TL for all around Turkey. This amount for red meat, white meat, milk and sea products is 41 TL, 12 TL, 9 TL and 6 TL, respectively. The four-year monthly average expenditure is 193 TL.

Key words: Cereal, vegetables and fruit, dairy, red meat, white meat , sea products, Turkey, socio-economic and demographic factors

Giriş

Yiyecekler hayati idame ettirme ile birlikte tarihi, coğrafik ve sosyolojik yönleri de olan kapsamlı bir konudur ve gıda tüketimi ülkelerin sosyal yapıları, iklimi, kaynakları, kültürü ve nüfusunun hayat tarzlarına bağlı olarak değişiklikler göstermektedir. Herkes yaşamak için yemek zorundadır fakat yiyeceklerin hayati idame ettirme işlevi insanların ve toplumların yiyecek içeceklerle olan ilişkilerinin sadece bir boyutunu oluşturur. Hayati idame ettirmenin dışında, insanların yiyeceklere verdikleri anlamlar kimlik ve kültürün temellerini oluşturmaktadır (Bourdieu 1984, Warde 1990, Campbell 1995). Hatta modern sosyologlara göre insan ve toplum ilişkilerinin biçimlendirilmesinde söz sahibidir. Her ülkenin ulusal tüketim kültürü uzun zamanlarda oluşmuş alışkanlık ve sosyal yapıların bir tezahürüdür ve yiyecekler uzun süreli sosyal kültürel eğilimlerin ve sosyal teorinin temellerini oluşturmaktadır (Baudrillard 1998).

Bu çalışmada Türkiye İstatistik Kurumu'nun 2003, 2004, 2005 ve 2006 yıllarında yaptığı "Hanehalkı Tüketim Harcamaları" anketlerinin ham verileri analiz edilerek Türkiye'de sosyo-ekonomik ve demografik faktörlerin gıda seçenekleri ve satın alma davranışları ile ilişkileri incelenmiştir. Bağımsız değişkenler ise aylık gelir, eğitim durumu, mesleki kategoriler, cinsiyet, hanehalkı sayısı ve kırsal-kent kategorilerinden oluşmaktadır. Araştırmanın bağımlı değişkenlerini ise tahıl ürünleri, sebze-meyve, süt ve süt ürünleri kırmızı et, beyaz et ve deniz ürünlerinden oluşmaktadır.

Bu araştırmanın amacı sosyo-ekonomik ve demografik faktörlerin altı farklı gıda grubunu tercih etme oranları ve satın alma davranışlarındaki göreceli etkilerini varyans analizi ve çoklu regresyon istatistik tekniği ile incelemek ve 4 yıllık tüketim eğilimlerini analiz etmektir. Ayrıca Türkiye'de gıda kültürü ve sosyal yapı ilişkisine ışık tutmayı amaçlamaktadır. Makalenin ilk bölümünde gıda tüketimi ile ilgili daha önce yapılan araştırmalar ve sosyo-ekonomik faktörler ile gıda tüketimi arasında ortaya çıkan araştırma sonuçları özetlenmiştir. İkinci bölümde veriler ve araştırmada uygulanan istatistik metodları tartışılmıştır. Üçüncü bölümde analiz edilen veriler özetlenmiş ve son bölümde ise özet ve önerilere yer verilmiştir.

Türkiye'de Gıda Tüketim Kültürü

Türkiye'de bütün nüfusu karakterize edebilecek tek bir yiyecek veya gıda grubu kategorisi yoktur. Fakat Türkiye geneline bakıldığında tahıl ve tahıl ürünlerinin tüketimi en yaygın tüketilen ürünlerdir ve Türkiye'nin tüketim kültüründe ilk sırada yer almaktadır. Tahıl tüketimini takiben ikinci sırada sebze tüketimi gelmektedir. Ulgeray, Varlık ve Kıymaz'ın (2001) hazırladıkları rapora göre "et ve et ürünleri protein açısından çok önemli gıda maddeleri olmasına ve Türk mutfağında özellikle kuzu ve dana etlerinin çok önemli bir yer tutmasına rağmen, et fiyatlarının belki de dünyada en pahalı ülkesi olması dolayısı ile Türkiye genelinde Tablo 1'de de görüldüğü gibi tüketim yüzdesi sadece %3'tür. Tahıl grubundan buğday genellikle ekmek, makarna ve bulgur şeklinde, mısır ise Karadeniz bölgesinde tüketilmektedir. Fazla olan pirinç talebinin yarısından fazlası ithalatla karşılanmaktadır. Mercimek, nohut ve kuru fasulye en fazla tüketim alışkanlığı olan kuru baklagil ürünleridir. Süt ürünlerinden en fazla tüketim alışkanlığına sahip olunan ürünler yoğurt ve çeşitli peynirlerdir. Katı ve sıvı yağ tüketimleri bölgelere göre farklılık göstermekte olup Marmara, Ege ve Akdeniz kıyı bölgelerinde zeytinyağı tüketim alışkanlığı yaygındır. Uzun yıllardan bu yana margarin tereyağının yerini almıştır. Türkiye'de, enerji ve besin öğeleri yönünden beslenme

durumu incelendiğinde, enerjiyi yetersiz düzeyde tüketen aile oranı düşüktür. Toplam protein tüketimi kişi başına yeterli düzeydedir. Proteinin çoğu bitkisel kaynaktır. Hayvansal protein tüketimi ise yetersizdir. Kalsiyum (%13-26), A vitamini (%3-31) ve riboflavini (%34-40) yetersiz tüketenlerin oranı oldukça yüksektir. Özellikle süt ve ürünlerinin yetersiz düzeyde tüketilmesi kalsiyum ve riboflavin yetersizliğinin temel nedenidir” (Ulgeray, Varlık ve Kıymaz, 2001, s. 54).

Tablo 1’de Birleşmiş Milletler Gıda ve Tarım Örgütü’nün (GTO) verilerine göre 1960 ile 2003 yılları arasında ana yiyecek kategorilerinin tüketim trendlerine göre son 40 yılda tahıl ve tahıl ürünleri tüketiminde toplam %4,1, sebzelerde %58,9 beyaz et tüketiminde %420, deniz ürünleri tüketiminde %200 artış olurken kırmızı et tüketiminde %40,6 meyve tüketiminde %15,3 düşüş gerçekleşmiştir. En çok düşüşün olduğu gıda grupları kırmızı et ve süt ürünlerindedir. Balık tüketimi hala çok yaygın olmasa da diğer beyaz et tüketimi (tavuk, hindi vs) ile birlikte giderek yükselmektedir.

Tablo 1. Yıllara göre Türkiye’de Temel Gıdaların Tüketimi

	1960	1970	1980	1990	2000	2003	Değişim % (1960-2003)
Tahıl ürünleri	208,9	211,3	222	237,3	215,7	217,5	4,1
Sebzeler	145,1	162,8	181,9	199,9	233	230,5	58,9
Meyveler	127	137,8	129	110,8	108	107,6	-15,3
Süt ürünleri	174,7	157,2	167,3	135,7	116,9	122,3	-30
Kırmızı et	14,3	12,8	9,3	13	10,8	8,5	-40,6
Beyaz et	2,3	2,9	5,4	7,2	9,7	12,1	426,1
Deniz ürünleri	2,4	4,6	7	5,8	7,1	7,2	200
Kalori(günlük)	2881,1	3098,8	3281,1	3539,2	3387,2	3328,3	15,5
Protein (g/günlük)	90,8	90,5	95,6	102,4	97,4	96,1	5,8
Yağ (g/day)	67,7	70,2	83,9	88	92,6	91,2	34,7

GTO (2006)

Yapılan araştırmaların sonuçlarına göre Türkiye’de ortalama olarak gelirin %20-25’i gıda tüketimine ayrılmaktadır (Akbaş 2006). Ekonomik gelişmelerle birlikte Türkiye’de

gıda tüketim yapıları da değişim göstermektedir. Bu değişim trendi genel olarak ev dışı gıda tüketimine yönelik olarak gerçekleşmektedir. Türkiye’de ev dışı gıda tüketim harcamaları toplam gıda harcamaları ile mukayese edildiğinde gittikçe artan bir öneme sahiptir. Ev dışı gıda tüketiminin toplam gıda harcamaları içerisindeki payı ise %9’dur (Akbay 2005).

Gıda tercih ve tüketimi ile ilgili incelenmesi gereken bir başka önemli nokta ise değişik gıda kategorilerinin tercih ve tüketimi ile sosyo-ekonomik statü arasında nasıl bir dağılım gösterdiği. Türkiye’de değişik gıda türlerinin tüketimi ile ilgili neşriyat incelendiğinde (Tansel 1987; Ekinci 1996; Orhan 1996; Üçdoğruok 1997; Orhan 1998, Akbay 2005; Armağan ve Akbay 2008; Akbay 2006; Akbay ve Boz 2007) konuya genellikle ekonomik açıdan bakılmakta ve gıda tüketiminin sosyolojik boyutunu inceleyen çalışmalara literatür taramasında çok fazla rastlanmamaktadır. Diğer ülkelerde yapılan araştırmalar incelendiğinde sosyo ekonomik ve demografik faktörlerin diyet, beslenme alışkanlıkları ve kültürü, sağlık ve hastalıklarla yakın ilişkiler içinde olduğu saptanmıştır. (Smith and Baghurst, 1992; Irala-Estevez et al. 2000; Dubois and Girard, 2001; Groth et al., 2001; Giskes et al., 2002

Farklı ülkelerde yapılan araştırmalarda özellikle yüksek gelir ve eğitim düzeyine sahip hanelerin diğerlerine nispetle daha fazla sebze ve meyve tükettikleri sonucuna varılmıştır. Yüksek gelir ve eğitim düzeyine sahip hanelerin veya fertlerin ayrıca beslenme alışkanlıklarının uzmanlarca önerilen beslenme pratikleri ile de uyumlu olduğu saptanmıştır (Billsonet al., 1999; Nayga et al., 1999; Irala-Estevez et al., 2000; Groth et al., 2001; Giskes et al., 2002; Perez, 2002; Roos et al.,1998; Mancino et al., 2004). Diğer araştırmalarda ulaşılan başka sonuçlar itibarı ile gıda tüketiminin medeni durum, ailedeki fert sayısı, evli ve çocuklu olmak gibi faktörlerin de gıda tüketim ve tercihlerinde etkili olduğu belirtilmektedir. Özetle hangi gıdanın ne sıklıkta tüketildiği bireylerin özgür iradeleri sonucu bireysel tercihlerinden çok içinde bulunulan sosyo-ekonomik, demografik ve kültürel çevrenin etrafında şekillenmektedir.

Araştırmacılara göre Türkiye beslenme durumu yönünden hem gelişmekte olan, hem de gelişmiş ülkelerin sorunlarını birlikte içeren bir görünüme sahiptir. Türkiye’de halkın beslenme durumu bölgelere, mevsimlere, sosyo-ekonomik düzeye ve kentsel-kırsal yerleşim yerlerine göre önemli farklılıklar göstermektedir. Bunun temel sebeplerinin başında gelir dağılımındaki dengesizliklerin geldiği belirtilmektedir (Ulgeray, Varlık ve Kıymaz, 2001). Türkiye’de sosyo-ekonomik ve demografik faktörlerin değişik gıda grupları tüketimine olan etkileri sosyolojik olarak çok fazla incelenmemiş olsa da,

Türkiye’de yiyecek ve içecek tercih ve tüketimlerinin hanelerin içinde buldukları sosyo-ekonomik durum ve ait oldukları sosyal katmanlardan bağımsız değildir. Türkiye’de hanelerin gıda tercihleri ve tüketim biçimleri içinde buldukları sosyo-ekonomik ve demografik şartlar ile çok yakından ilgilidir ve yukarıda kısaca bahsedilen diğer ülkelerdekine benzer sonuçların çıkacağı muhtemeldir.

Analiz Metodu ve Veriler

Bu makalede 2003 ile 2006 yılları arasında her yıl düzenli olarak yapılan “*Hanehalkı Bütçe ve Tüketim Harcamaları*” anketlerinin ham verileri kullanılmıştır. Hanehalkı Bütçe ve Tüketim Harcamaları anketleri, Türkiye’de hane halklarının tüketim yapılarını ortaya çıkaran en önemli anketlerdir. Bu anketler 2003 yılına kadar her 10 yılda bir yaklaşık 25 bin hane ile yapılmaktaydı. 2003 yılından sonra ise sekiz bin civarında hane ile her yıl tekrarlanmaktadır. Bu anketlerde tüketim alışkanlıkları, tüketim harcaması türleri ile mal ve hizmet harcamalarının çeşitliliği hane halklarının sosyo-ekonomik ve demografik özelliklerine göre kaydedilmektedir. Bu anketlerden elde edilen veriler ile tüketici fiyat endekslerinde kullanılacak maddelerin seçimi ve temel yıl ağırlıkları elde edilmektedir. Ayrıca, hanelerin tüketim kalıplarında zaman içinde meydana gelen değişikliklerin izlenmesi ve yoksulluk sınırının belirlenip diğer sosyo ekonomik göstergelerin de elde edilmesi amaçlanmaktadır (Tüik, 2002).

Anketlerin kapsamı tüm Türkiye sınırları içinde yaşayan hanelerdir. Kentsel yerler nüfusu 20,001’den büyük kırsal yerler ise nüfusu 20,000’den küçük olan yerleşim yerleri olarak tanımlanmıştır. Anketin uygulandığı aylar anket yapılan yıl içinde 1 Ocak ve 31 Aralık’tır. Anketlerde tabakalı iki aşamalı küme örnekleme yöntemi kullanılmıştır (Tüik, 2002).

Analizlerde, 2003 yılına ait 25,764, 2004 yılına ait 8,544, 2005 yılına ait 8,559 ve 2006 yılına ait 8,556 hane olmak üzere toplam 51,423 hanenin tahıl ürünleri (ekmek, buğday, mısır, yulaf, pirinç, makarna, bulgur arpa vb.), sebze-meyveler[†] (her türlü taze ve dondurulmuş sebze ve meyveler), süt ve süt ürünleri (süt, yoğurt, peynir vs), kırmızı

[†] Veriler ile ilgili belirtilmesi gereken önemli bir nokta sebze-meyve gıda grubudur. Meyve-sebze grubunun verileri 2003 ve 2004 yıllarına ait verilerdir ve diğer tüm veriler 2003 ve 2006 yılları arasında yapılan anketlerin ham verileridir. 2005 ve 2006 yılına ait anketlerde sebze-meyve grubu eksik olduğu için analizlere dâhil edilmemiştir.

et (taze ve dondurulmuş sığır, dana, koyun, kuzu, keçi ve oğlak etleri) beyaz et (tavuk, hindi etleri vs) ve deniz ürünleri (taze ve dondurulmuş balık ile diğer deniz ürünleri) tercih ve 4 yıllık aylık ortalama harcamaları ve hanelerin yüzde kaçının bu gıda kategorilerini ne sıklıkta tercih ettikleri yıllar, kır-kent, cinsiyet, hanehalkı sayısı, aylık gelir, eğitim düzeyi ve mesleki kategorilerine göre analiz edilmiştir.

SPSS programı ile eğitim durumu ve aylık gelir değişkenleri tekrar düzenlenmiştir ve gelirler Yeni Türk Lirası cinsinden hesaplanmıştır. Hane halklarının sosyo-ekonomik durumu ile tüketim harcamaları dosyası, hanehalkı reisi temel alınarak bülten numaralarına göre birleştirilmiştir. Hanehalkı reisi hane halkının kazanç ve masraflarından sorumlu olan kişidir (Tüik, 2006). Ankete katılan hanelerin %36'sı kırsal %64'ü kentsel yerleşim yerlerinde ikamet etmekte, %10 kadın ve %90 da erkeklerden oluşmaktadır. Bu makalede sırası ile tanımlayıcı istatistik ki-kare bağımsızlık testi, varyans analizi ve çoklu regresyon analiz teknikleri olmak üzere dört farklı istatistik tekniği kullanılmıştır. Tablolularda incelenen her gıda grubunun aylık tüketim oranları, ortalama, standart sapma ve medyan değerleri hesaplanmıştır. Ki-kare testleri ile bağımlı ve bağımsız değişkenlerin arasında istatistiksel bir ilişkinin olup olmadığı test edilmiş ve varyans analizi ile de gıda grupları harcamalarının ortalama değerlerinin birbirinden farklı olup olmadıkları test edilmiştir. Çapraz tablolar ki-kare testi ve varyans analizlerini ayrı tablolarda sunmak çok sayfa kaplayacağı için sadece testlerin sonucu kaydedilmiştir. Bağımsız değişkenin bağımlı değişken üzerinde ne kadar etkili olduğunu göstermek amacı ile eta-kare (etki büyüklüğü) tekniği uygulanmıştır. Son olarak her bağımsız değişkenin göreceli istatistiksel etkisi çoklu regresyon tekniği ile incelenmiştir. Çoklu regresyon tekniği ile varyans analizi birbirine benzer tekniklerdir ancak çoklu regresyon ile istenilen bağımsız değişkenleri kontrol grubu olarak kullanıp test etme olanağı verdiği için incelediğimiz gıda gruplarının tercih ve satın alma davranışlarını anlamamızda biraz daha farklı bir boyut getirmektedir. Bu makalede tahıl, sebze-meyve, kırmızı et ve deniz ürünlerinin çoklu regresyon analizleri yapılmıştır. Kontrol değişkenleri olarak 2003 yılı, kent, besinci %20lik gelir grubu, ilköğretim ve profesyonel meslek grupları kullanılmıştır. Kontrol değişkenlerinin nasıl kullanıldığına bir örnek vermek gerekirse 2003 yılını kontrol değişkeni olarak aldığımızda, 2003 yılına göre 2004, 2005 ve 2006 yıllarında anlamlı istatistiksel fark var mıdır sorularına cevap aramaktadır. Ki-kare, F testleri ve çoklu regresyon analizlerinde, (*) $p < .05$, (**), $< .01$, (***) $p < .001$, (****) ise $p < .0001$ anlamlılık değerini göstermektedir.

Bulgular**Tablo 2. Temel gıda gruplarının aylık tüketim oranları ve ortalama harcamalar (2003-2006)**

	Tahıl ürünleri		Sebze ve meyveler		Süt ve süt ürünleri		Kırmızı et		Beyaz et		Deniz ürünleri	
	<i>Ortalama±std. sapma</i>		<i>ortalama±std. sapma.</i>		<i>ortalama±std. sapma.</i>		<i>ortalama±std. sapma.</i>		<i>ortalama±std. sapma.</i>		<i>ortalama±std. sapma.</i>	
	%	(medyan)	%	(medyan)	%	(medyan)	%	(medyan)	%	(medyan)	%	(medyan)
2003	100	46+29 (40)	100	79+50 (69)	85	8+8 (6)	48	29+63 (13)	68	10+10 (8)	34	7+9 (5)
2004	100	49+30 (43)	100	56+34 (49)	87	9+9 (7)	49	36+77 (16)	72	12+10 (9)	31	9+ 10 (6)
2005	100	54+37 (47)	100	-	86	10+10 (7)	51	40+88 (19)	72	13+12 (10)	31	9+12 (8)
2006	100	58+38 (51)	100	-	85	10+11 (7)	49	60+127 (21)	69	13+12 (10)	33	12+13 (8)
toplam	100	52+34 (45)	100	73+47 (63)	85	9+10(6)	49	41+89 (17)	69	12+11 (9)	33	9+10 (6)
Ki-kare		5****		145****		14****		36****		1,3****		40****
F		1420****		5****		128****		156****		183****		268****
Eta2		0,454		0,04		0,009		0,015		0,015		0,045

Tablo 2’de 2003 ve 2006 yılları arasında 51,423 hanenin 6 temel yiyecek grubunun aylık ortalama harcama, tercih oranları, standart sapma ve medyan değerleri ve istatistik testlerinin sonuçlarına göre en çok tüketilen gıda grupları tahıl ürünleri ve sebze meyvedir. Bu iki grup %100’lük bir oranla ilk sırada yer almaktadır. Dört yıllık aylık ortalama tüketim oranına göre %85 ile süt ve süt ürünleri ikinci sırada yaklaşık %70 ile beyaz et üçüncü, %50 ile kırmızı et dördüncü ve %33 ile deniz ve deniz ürünleri tüketimi besinci sırada yer almaktadır. Sonuçlara göre Türkiye’de gıda tüketim kültürünün çok büyük ölçüde tahıl ürünleri ve sebze-meyve ağırlıklıdır ve beyaz et tüketimi de bu gruba dâhil olmaya başlamıştır. 1990’li yıllarda tüketim oranı sadece %5 olan beyaz etin 2000’li yılların ortalarında %70’e kadar çıkması bir diğer dikkat çekici sonuçtur. Kırmızı et de pahalı olmasına rağmen 1990’li yıllarla karşılaştırıldığında %10’larda olan tüketimin %50’lere çıkması da fiyatına rağmen arttığını göstermektedir. Fakat 4 yıllık ortalamaya göre hanelerin %50’sine kırmızı etin satın alınmaması tercihten çok fiyatı ile ilgilidir. Balık tüketimi de her ne kadar %33’lük bir oranla düşük gibi gözükse de 90’li yıllardan itibaren sürekli artış göstermektedir ve ileriki yıllarda %50’lere çıkması muhtemeldir.

Bu yiyecek kategorilerine aylık ortalama harcanan TL itibarı ile 2003 ile 2006 yılları arasında tahıl ürünlerine ayda ortalama 52, sebze-meyveye 73, kırmızı ete 41, süt ürünlerine 9, beyaz ete 12 ve deniz ürünlerine her ay ortalama 6 TL olmak üzere 6 yiyecek kategorisine toplam olarak 4 yılın aylık harcaması 193 yeni Türk Lirasıdır.

Tablo 2’de yıllara göre gıda gruplarındaki fiyat artışları da görülmektedir. Diğer tüm yiyecek kategorilerinde fiyat artışları çok cüzi iken 2003 yılında Türkiye genelinde kırmızı ete ayda 29 TL harcanmıştır ve 2006 yılına gelindiğinde ise kırmızı ete ayda 60 TL harcanmıştır.

Tabloda ki-kare, F testi ve eta kare sonuçlarına göre hem tercih hem de satın alma bakımından anlamlı istatistiksel farklar vardır. Eta-kare değerlerine göre tahıl ürünleri, sebze-meyve harcamasında yılların etkisi büyük, deniz ürünlerinde orta ve diğerlerinde ise anlamlı değildir. Kırmızı et tüketiminde yılların etkisinin olmaması ortalama tüketim oranı ile ilgilidir. 2003 ve 2006 yılları arasında kırmızı et tüketim oranı aylık ortalama haneler bazında %48 ile %50 arasında değişmektedir. Tablolar yorumlanırken dikkat edilmesi gereken iki nokta vardır. Bunlar 2003 yılında 25 bin hane ile anket yapılırken daha sonraki yıllarda 8 bin civarında hane ile yapılmış olması bazı sonuçları da etkileyecektir. Diğer yılların 2003 yılına göre %2 ile %3 düşük çıkması denek sayısı ile ilgilidir. Bir diğer nokta ise ki-kare testleridir. Testlerin 50 bin haneyi kapsamaması her halükarda ki-kare testini de etkileyecektir ve anlamlı istatistiksel sonuç verecektir. Fakat

Varyans analizi ve çoklu regresyon testleri denek sayılarından bağımsızdır ve etkilenmez.

Tablo 3. Aylık gelire göre temel gıda gruplarının aylık tüketim oranları ve ortalama harcamalar (2003-2006)

	Tahıl ürünleri	Sebze ve meyveler	Süt ve süt ürünleri	Kırmızı et	Beyaz et	Deniz ürünleri
	<i>Ortalama+std. sapma.</i>	<i>ortalama+std. sapma.</i>	<i>ortalama+std. sapma.</i>	<i>ortalama+std. sapma.</i>	<i>ortalama+std. sapma.</i>	<i>ortalama+std. sapma.</i>
	% (medyan)	% (medyan)	% (medyan)	% (medyan)	% (medyan)	% (medyan)
1. 20%	100 27+30 (20)	100 30+41 (25)	76 7+8 (5)	27 28+74 (11)	58 10+9 (7)	31 6+7 (4)
2. 20%	100 30+31 (27)	100 35+45 (29)	84 8+8 (6)	42 30+73 (12)	65 10+10 (8)	30 7+7 (5)
3. 20%	100 31+32 (28)	100 36+48 (30)	87 8+9 (7)	49 32+75 (13)	69 11+10 (8)	32 8+10 (5)
4.20%	100 32+33 (30)	100 42+56 (36)	89 9+10 (8)	57 39+88 (17)	74 12+12 (9)	37 9+9 (6)
5.20%	100 35+36 (32)	100 51+70 (48)	91 10+10 (8)	67 47+97 (23)	78 14+13 (10)	41 12+14 (8)
Toplam	100 31+32 (27)	100 39+54 (35)	85 9+9 (6)	50 37+85 (15)	69 11+11 (9)	34 9+10 (6)
Ki-kare	1,9****	4,8	1,3****	3,9****	1,5****	3,3****
F	97****	193****	171****	47****	160****	219****
Eta2	0,008	0,019	0,015	0,008	0,01	0,049

Tablo 3'te %20'lik dilimlere göre tüketim oranları ve aylık ortalama harcamaların da gösterdiği gibi tahıl ve sebze-meyve tüm gelir grupları için %100 ile aynı orandadır. En düşük ve en yüksek gelir grupları arasındaki fark itibarı ile süt ve süt ürünlerinde en düşük %20'de yer alan hanelerin %76'sı süt ve süt ürünleri harcaması yaparken en yüksek %20'lik dilimde bu oran %91'e çıkmaktadır ve %16'lık bir fark gözükmektedir. Kırmızı et için ilk dilimde yer alan hanelerin %27'si kırmızı et satın alırken bu oran en yüksek dilimde yer alan hanelerde %67'ye çıkmaktadır. Beyaz et satın almada ilk %20'lik dilimdekilerin %58'i ve en yüksek dilimdekilerin ise %78'i, deniz ürünlerinde ise en düşük dilimde yer alanların %31 ve en yüksek dilimde yer alanların %41'i tercih etmişlerdir.

Tahıl ürünleri, süt ve süt ürünleri, beyaz et ve deniz ürünleri harcamalarında gelir dilimleri arasında aylık ortalama ödenen ücret bakımından fazla bir fark yoktur. Örneğin, tahıl ürünlerine 1. %20'lik dilimde yer alan haneler ayda ortalama 27 TL

harcarken, 2. %20'lik dilimde yer alan haneler 30, 3. %20'dekiler 31, 4. %20'dekiler 32 ve 5. %20'dekiler 35 TL harcamışlardır. Aylık ortalama süt ürünleri, beyaz et ve deniz ürünleri harcamalarında da en düşük gelir dilimi ile en yüksek gelir dilimi arasındaki fark 4 TL'dir. Aylık ortalama harcamalardaki göze çarpan fark kırmızı et ve sebze-meyve gruplarıdır. En düşük %20lik dilimde yer alan haneler ortalama ayda 28 TL harcarken en yüksek %20lik dilimde yer alan haneler 47 TL harcamaktadır. Özetle, Türkiye'de gıda tüketim kültürü gelir grupları arasında da düzenli bir yapıyı işaret etmektedir. Tüm gelir grupları arasında tahıl ve sebze meyve %100'lük bir oranla tat olarak ortak paydayı oluşturmaktadır.

Tablo 4. Temel gıda gruplarının aylık tüketim oranları, ortalama harcamalar ve kir-kent (2003-2006)

	Tahıl ürünleri		sebze ve meyveler		süt ve süt ürünleri		Kırmızı et		Beyaz et		Deniz ürünleri	
	%	Ortalama+std. sapma. (medyan)	%	ortalama+std. sapma. (medyan)	%	ortalama+std. sapma. (medyan)	%	ortalama+std. sapma. (medyan)	%	ortalama+std. sapma. (medyan)	%	ortalama+std. sapma. (medyan)
Kır	100	34+33 (31)	100	70+50 (60)	84	9+10 (6)	44	39+9 (16)	65	12+12 (9)	31	9+11 (6)
Kent	100	29+32 (25)	100	75+46 (66)	87	9+8 (6)	52	36+8 (15)	71	11+10 (9)	35	9+10 (6)
Toplam	100	31+32 (27)	100	73+47 (63)	86	9+9 (6)	49	37+9 (15)	69	12+11 (9)	33	9+9 (6)
Ki-kare		4****		2		71****		4		2		9
F		247****		82****		24****		7**		11****		83****
Eta2		0,005		0,002		0,001		0		0		0,011

Kırsal yerleşim yerlerinde yaşayan hanelerin aylık ortalama tahıl ürünleri harcamalarında 5 TL, sebze-meyve'de 6 TL, kırmızı et harcamalarında ise 3 TL daha fazla harcadıkları ortaya çıkmaktadır. İlk bakışta kırsal bölgelerde bu ürünlere kentlere oranla daha az harcandığı kanaatini bu analizin sonucu doğrulamamaktadır. Ancak oran olarak bu kategorilerin tüketimi kentlerde daha yüksektir. Örneğin kırsal yerleşim yerlerinde yaşayan hanelerde kırmızı et tüketim oranı %44 iken, kentlerde bu oran %52'dir. Kırsal bölgelerde tahıl ürünleri ve sebze-meyve daha çok tüketilirken kentsel yerlerde süt ürünleri, kırmızı et, beyaz et ve deniz ürünleri daha fazla tüketilmektedir. Kır ve kent arasında ki-kare testine göre deniz ürünleri harcamasında fark yoktur. Diğer kategorilerde ise kır ve kentler arasında ortalama harcamalar istatistiksel olarak farklıdır.

Tablo 5. Temel gıda gruplarının aylık tüketim oranları, ortalama harcamalar ve Hanehalkı sayısı (2003-2006)

	Tahıl ürünleri	sebze ve meyveler		süt ve süt ürünleri		Kırmızı et		Beyaz et		Deniz ürünleri		
		<i>ortalama+std</i> . <i>sapma.</i> % <i>(medyan)</i>	<i>ortalama+std</i> . <i>sapma.</i> % <i>(medyan)</i>	<i>ortalama+std</i> . <i>sapma.</i> % <i>(medyan)</i>	<i>ortalama+std</i> . <i>sapma.</i> % <i>(medyan)</i>	<i>ortalama+std</i> . <i>sapma.</i> % <i>(medyan)</i>	<i>ortalama+std</i> . <i>sapma.</i> % <i>(medyan)</i>	<i>ortalama+std</i> . <i>sapma.</i> % <i>(medyan)</i>	<i>ortalama+std</i> . <i>sapma.</i> % <i>(medyan)</i>			
1-3 arası	100	24+24 (21)	100	58+50 (53)	85	8+7 (6)	55	33+74 (14)	67	10+9 (8)	35	9+10 (6)
4-6 arası	100	34+32 (33)	100	80+48 (70)	87	9+9 (7)	48	39+88 (16)	70	11+11 (9)	34	9+11 (5)
7 ve üzeri	100	50+51 (43)	100	96+50 (83)	84	12+15 (8)	31	56+119 (20)	72	16+16 (12)	28	8+8 (6)
Toplam	100	31+33 (27)		73+47 (63)	86	9+9 (6)	49	37+85 (15)	69	11+11 (9)	34	9+10 (6)
Ki-kare		2****		80		62****		10****		73****		97****
F		2****		289		352****		57****		412****		3****
Eta2		0,055		0,058		0,016		0,005		0,023		0

Hanehalkı sayısı arttıkça kırmızı et ve deniz ürünlerini tercih eden hanelerin sayısı azalmaktadır. Hane halkı sayısı 1 ile 3 arasında olan hanelerin aylık ortalama harcamaları 6 gıda grubu için sırası ile 24, 58, 8, 33, 10 ve 9 TL iken bu sıralama hanehalkı sayısı 4-6 olanlarda 34, 80, 9, 39,11 ve 9 TL'dir. Hanehalkı sayısı 7 ve üzeri olan hanelerde ise 50, 98, 12, 56, 16 ve 8 TL'dir. Ki-kare ve F testlerinin sonuçlarına göre hanehalkı sayısı ile gıda grupları harcamaları arasında istatistikî olarak anlamlı farklar vardır. Tahıl ürünleri ve sebze-meyve tüketimi harcamalarında hanehalkı sayısı çok etkili iken beyaz et, süt ve süt ürünleri harcamalarında orta düzeyde kırmızı ette minimum ve deniz ürünlerinde ise etki derecesi sıfırdır.

Tablo 6. Temel gıda gruplarının aylık tüketim oranları, ortalama harcamalar ve cinsiyet (2003-2006)

	Tahıl ürünleri		sebze ve meyveler		süt ve süt ürünleri		Kırmızı et		Beyaz et		Deniz ürünleri	
	%	<i>ortalama+st d. sapma. (medyan)</i>	%	<i>ortalama+st d. sapma. (medyan)</i>	%	<i>ortalama+st d. sapma. (medyan)</i>	%	<i>ortalama+st d. sapma. (medyan)</i>	%	<i>ortalama+st d. sapma. (medyan)</i>	%	<i>ortalama+st d. sapma. (medyan)</i>
Erkek	100	32+33 (29)	100	75+48 (65)	86	9+9 (7)	49	39+88(16)	69	12+12 (9)	34	9+11(6)
Kadın	100	23+27 (16)	100	56+37 (48)	83	7+7 (5)	47	36+83 (12)	65	11+10 (9)	27	9+10 (5)
Toplam	100	31+32 (27)	100	73+47 (63)	85	8+9 (6)	48	37+85 (15)	68	11+11 (9)	33	9+10 (6)
Ki-kare		75****		9		22****		8****		47****		1****
F		382		462****		198****		36****		145****		23****
Eta2		0,007		0,013		0,004		0,001		0,004		0,001

Hanehalkı reisi kadın olan hanelerin aylık ortalama harcamaları ve satın alma oranları tahıl ürünleri ve sebze-meyve tüketimi haricinde diğer kategorilerde hem tercih oranı hem de aylık ortalama ödenen miktar bakımından aynı olmakla birlikte erkek denekler deniz ürünlerini %7 daha fazla tercih etmektedir.

Tablo 7. Temel gıda gruplarının aylık tüketim oranları, ortalama harcamalar ve eğitim durumu (2003-2006)

	Tahıl ürünleri		sebze ve meyveler		süt ve süt ürünleri		Kırmızı et		Beyaz et		Deniz ürünleri	
	%	<i>ortalama+st d. sapma. (medyan)</i>	%	<i>ortalama+st d. sapma. (medyan)</i>	%	<i>ortalama+st d. sapma. (medyan)</i>	%	<i>ortalama+st d. sapma. (medyan)</i>	%	<i>ortalama+st d. sapma. (medyan)</i>	%	<i>ortalama+st d. sapma. (medyan)</i>
Okur-yazar değil	100	31+36 (22)	100	67+46 (56)	79	8+9 (5)	32	36+8 (13)	64	11+11 (9)	24	6+6 (5)
İlkokul	100	32+33 (28)	100	70+45 (60)	85	9+10 (6)	45	37+9 (14)	66	11+13 (8)	32	8+7 (5)
İlköğretim	100	32+31 (29)	100	73+56 (64)	87	9+8 (6)	53	38+85 (15)	71	12+10 (9)	35	8+10 (5)
Lise	100	30+29 (27)	100	76+43 (67)	90	9+8 (7)	60	36+78 (17)	74	12+11 (9)	38	9+11 (6)
Üniversite		30+27 (28)	100	92+53 (83)	92	10+11 (8)	72	40+69 (23)	79	13+11 (10)	47	12+13 (8)
Üniversite üzeri		30+32 (27)	100	114+64(102)	94	11+11 (8)	78	39+74 (23)	80	14+12 (11)	53	18+20 (11)
Toplam		31+	100	73+47 (63)	85	9+9 (6)	49	37+53 (18)	69	12+11 (9)	33	9+11 (7)
Ki-kare		1,5****		108****		5****		2****		4****		7****
F		5****		0,019		41****		1not sig		11****		100

Eta2 0 0,005 0 0,002 0,03

Aylık ortalama tahıl ürünleri, süt ürünleri, kırmızı et ve beyaz et harcamaları tüm eğitim seviyeleri için birbirine yakındır. En yüksek eğitim seviyesine sahip hanelerin sebze meyve ve deniz ürünleri harcamaları ise diğerlerine göre yüksektir. Varyans analizi testinin sonuçlarına göre farklı eğitim seviyeleri ile kırmızı ete ödenen aylık ortalama ücret arasında istatistikî olarak herhangi bir fark yoktur. Bir diğer ifade ile istatistikî olarak kırmızı ete aylık ödenen ortalama ücret bütün eğitim seviyeleri için birbirine yakındır. Fakat satın alma oranı açısından tahıl ürünleri ve sebze-meyve haricindeki diğer gıda grupları arasında bir hayli farklılıklar olduğu görülmektedir. Eğitim seviyesi yükseldikçe süt ürünleri, kırmızı et, beyaz et ve özellikle de balık tüketimi bir hayli artmaktadır.

Tablo 8. Temel gıda gruplarının aylık tüketim oranları, ortalama harcamalar ve meslek (2003-2006)

	Tahıl ürünleri		sebze ve meyveler		süt ve süt ürünleri		Kırmızı et		Beyaz et		Deniz ürünleri	
	%	ortalama+st d. sapma. (medyan)	%	ortalama+st d. sapma. (medyan)	%	ortalama+st d. sapma. (medyan)	%	ortalama+st d. sapma. (medyan)	%	ortalama+st d. sapma. (medyan)	%	ortalama+st d. sapma. (medyan)
Yöneticiler	100	32+34 (29)	100	87+51 (77)	90	10+9 (7)	63	46+97 (20)	76	13+12 (10)	38	11+13 (7)
Profesyoneller	100	31+29 (29)	100	87+45 (80)	90	10+9 (8)	67	41+81 (20)	78	12+10 (10)	45	11+12 (7)
Yardımcı profesyoneller	100	31+32 (28)	100	81+49 (70)	90	10+9 (7)	62	37+89 (19)	75	12+15 (9)	39	11+13 (7)
Büro&müşteri Hizmetleri	100	31+31 (29)	100	76+40 (69)	90	9+7 (7)	59	31+59 (16)	73	11+10 (9)	38	8+9 (6)
Hizmet ve satış elemanları	100	29+30 (28)	100	67+39 (61)	87	9+8 (6)	49	30+65 (13)	71	11+11 (9)	32	7+10 (5)
Tarım &hayvancılık	100	34+36 (29)	100	80+61 (68)	87	10+13 (7)	33	47+100(17)	58	12+12 (9)	28	9+12 (6)
Zanaatkârlar	100	31+31 (30)	100	66+42 (57)	84	8+8 (6)	44	35+80 (14)	68	10+9 (8)	32	7+8 (5)
Tesis ve makine operatörleri	100	31+31 (30)	100	70+41 (61)	87	9+9 (6)	46	35+84 (13)	70	11+10 (9)	33	7+9 (5)
Niteliksiz meslekler	100	31+32 (28)	100	62+40 (54)	80	8+8 (5)	33	27+67 (12)	66	11+10 (8)	28	6+6 (5)
Toplam	100	31+33 (28)	100	75+48 (65)	87	9+10 (7)	47	38+86 (16)	69	11+10 (8)	32	9+10 (6)
Ki-kare		86****				3****		2****		7****		4****
F		7****		85****		6****		14****		19****		41****
Eta2		0,002		0,03		0,008		0,006		0,006		0,027

Farklı meslek mensuplarının gıda tüketim oranları ve aylık ortalama harcama miktarlarının sonuçları eğitim seviyeleri ile paralellik göstermektedir. Tahıl ürünleri, sebze-meyve, süt ve süt ürünleri ve beyaz et tüm meslek mensupları için aşağı yukarı aynı oranda tercih edilirken kırmızı ette en düşük ile en yüksek oran arasında %30, balık tercihinde ise %18'lik bir fark vardır. Vasıfsız meslek mensuplarının aylık harcamaları tahıl ürünleri hariç diğer gıda kategorilerinin aylık ortalama harcamalarının altındadır. Ki-kare ve F testlerinin sonuçlarına göre değişik mesleki kategoriler ile aylık gıda grubu harcamalarında istatistikî olarak anlamlı farklar vardır.

Tablo 9. Tahıl ürünleri ve sebze-meyve çoklu regresyon analizleri (2003-2006)

Tahıl Ürünleri				Sebze ve Meyveler		
Tahıl ürünleri	B	Std. sapma.	t değeri	B	Std. sapma.	t değeri
2004	3,39****	0,31	10,73	0,3****	0,74	4,03
2005	-4,6****	0,29	-154,39	-5,54****	0,61	-90,88
2006	-4,59****	0,29	-153,88	-5,56****	0,6	-91,78
Kent	0,64*	0,24	2,56	-0,7	0,55	-1,27
1 st 20%	-10,74****	0,38	-27,58	-1,67****	0,84	-19,86
2 nd 20%	-7,72****	0,37	-20,58	-1,39****	0,8	-17,28
3 th 20%	-5,71****	0,35	-15,98	-1,16****	0,76	-15,19
4 th 20%	-3,27****	0,34	-9,59	-0,69****	0,73	-9,45
Okuryazar değil	4,97****	0,47	10,47	0,92	0,1	0,894
İlkokul	1,87****	0,36	5,17	0,71	0,77	0,922
lise	-2,75****	0,41	-6,65	0,33	0,88	0,384
üniversite	-4,85****	0,55	-8,75	0,51****	0,11	4,46
Üniversite üzeri	-8,12****	1,5	-5,21	1,51****	0,31	4,76
Yöneticiler	-0,9*	0,41	-2,17	-0,15	0,87	-1,82
Yardımcı profesyoneller	-0,64	0,63	-1,02	-51****	0,13	-3,77
Büro ve müşteri hizmetleri	-0,18	0,65	-0,28	-0,36****	0,13	-2,6
Sanatkârlar ve ilgili işler	-1,36**	0,46	-2,867	-0,69****	0,81	-8,46
Tarım ve hayvancılık	0,83*	0,37	2,249	0,21	0,82	2,57
Hizmet ve satış elemanları	-0,72	0,37	-1,942	-0,62**	0,1	-6,23
Tesis ve makine operatörleri	-1,01*	0,43	-2,334	-0,56****	0,94	-6,02
Nitelik gerektirmeyen işler	0,25	0,41	0,604	-0,54****	0,92	-5,93
Constant	5,15****	0,51	99,564	7,4****	0,1	69,28

F	2,76	739****
R-kare	0,48	0,29
degree of freedom	22	22
number of cases		

Tablo 9'daki çoklu regresyon modelinde tahıl ürünleri harcamaları bağımlı değişken yıllar, kırsal-kent, aylık gelir, eğitim düzeyi ve meslekler bağımsız değişkendir. 2003 yılına göre, 2004 yılı katsayısı pozitif iken 2005 ve 2006 yılları negatife ilişkiyi göstermektedir. Bir başka ifade ile 2004 yılında görece olarak bir miktar fazla harcanırken 2005 ve 2006 yıllarında azaldığını işaret etmektedir. Gelir arttıkça tahıl ürünleri harcamaları da anlamlı artış göstermektedir ancak eğitim düzeyi arttıkça tahıl ürünleri harcamalarının katsayıları kademeli bir şekilde eksi değerler almaktadır. Profesyonel meslek mensupları ile diğer mesleki kategoriler tahıl ürünleri harcamaları birbirine yakındır. Ayrıca bu modeldeki değişkenlerin tamamı tahıl ürünleri harcamalarının %48'ini açıklamaktadır ve model istatistikî sosyo-ekonomik ve demografik faktörler ile tahıl harcamaları arasında anlamlı bir ilişki olduğunu göstermektedir.

Tablo 9'un beş, altı ve yedinci sütunları sebze-meyve regresyon analizinin sonuçlarını göstermektedir. Katsayılara göre 0,05 anlamlılık düzeyinde üniversite ve üzeri eğitim seviyesine ait haneler ile sebze-meyve harcamaları arasında pozitif bir ilişki varken diğerleri arasında harcamalar aynı düzeydedir. Gelir arttıkça sebze-meyve harcaması da artmaktadır ve 2003 yılına göre 2004 yılında sebze-meyve harcaması ile pozitif bir ilişki varken 2005 ve 2006 yıllarında negatiftir.

Tablo 10. Kırmızı et ve deniz ürünleri çoklu regresyon analizleri (2003-2006)

Kırmızı et				Deniz ürünleri		
Kırmızı et	B	Std. sapma.	t değeri	B	Std. sapma.	t değeri
2004	6,32****	1,66	3,81	1,63****	0,24	6,74
2005	11,17****	1,47	7,98	4,46****	0,21	20,6
2006	32,22****	1,47	21,79	5,43****	0,22	24,57
Kent	-2,41	1,32	-1,82	-0,34	0,19	-1,79
1 st 20%	-	2,13	-11,63	-5,3****	0,29	-18,02
2 nd 20%	-	1,86	-11,91	-4,87****	0,27	-17,77
3 th 20%	-	1,68	-10,76	-3,87****	0,25	-15,25
4 th 20%	-	1,53	-5,95	-3,13****	0,23	-13,44
Okuryazar değil	4,8	2,61	1,842	-1,29***	0,37	-3,46
İlkokul	-0,69	1,76	-,040	-0,58*	0,26	-2,23
lise	-4,47*	1,94	-2,302	-0,15	0,29	-0,51
üniversite	-8,53****	2,44	-3,492	1,26***	0,36	3,44
Üniversite üzeri	-1,18*	6,26	-1,891	6,43****	0,92	6,95
Yöneticiler	-2,58	1,88	-1,373	-0,18	0,28	-0,64
Yardımcı profesyoneller	-8,79**	2,85	-3,075	0,34	0,43	0,8
Büro ve müşteri hizmetleri	-	2,98	-4,272	-2,09****	0,44	-4,66
Sanatkârlar ve ilgili işler	12,75****	1,93	-4,605	-1,96****	0,27	-7,06
Tarım ve hayvancılık	-8,88****	2,08	1,909	-0,19	0,28	0,68
Hizmet ve satış elemanları	3,98*	2,3	-5,641	-2,04****	0,34	-5,96
Tesis ve makine operatörleri	-	2,2	-4,689	-1,86****	0,32	-5,81
Nitelik gerektirmeyen	10,34****	2,41	-5,637	-2,17****	0,32	-6,64

işler	13,62****					
Constant	51,15****	0,51	99,56	11,22	0,37	30,31
F	38****			93****		
R-square	0,042			0,11		
degree of freedom	22			22		
number of cases						

Kırmızı et harcamaları ile sosyo ekonomik faktörler arasındaki ilişkiyi tanımlayan regresyon katsayılarının sonuçları incelendiğinde 2004, 2005, 2006 yılı ile birlikte gelir ve tarım-hayvancılık mesleğinin kırmızı et harcamalarında pozitif etkisinin olduğu kır ve şehir arasında istatistikî olarak fark olmadığı görülmektedir. Diğer bütün gıda gruplarında lise ve üzeri eğitim seviyesine sahip hanelerde regresyon katsayıları istatistiksel olarak pozitif iken kırmızı et harcamalarında negatife bir ilişki söz konusudur. Diğer gıda grupları harcamaların aksine eğitim seviyesi yükseldikçe kırmızı et harcamalarının azalma eğilimine girmektedir. Ancak regresyon denklemindeki bağımsız değişkenlerin tamamı kırmızı et harcamalarının sadece %4'unu açıklayabilmektedir. Geri kalan %96 ise başka değişkenlerden kaynaklanmaktadır.

Deniz ürünleri satın almada ise yıllar, gelir ve yüksek eğitim seviyesi etkilidir. Kır-şehir arasında fark yoktur. Mesleki kategoriler bakımından ise profesyonel mesleklere göre diğer tüm meslek mensuplarının deniz ürünleri harcamaları biraz daha düşüktür ve bağımsız değişkenler deniz ürünleri harcamalarının %11'ini açıklamaktadır.

Gıda tüketimi şüphesiz satın alma gücü ile ilgili olduğu kadar kültürel öğeleri de barındıran çok yönlü bir konudur. Tüketim harcamalarında gelir ve eğitim düzeylerinin en alt katmanında yer alan haneler ile diğerleri arasında çok bariz farkların olmadığı ortaya çıkmaktadır. Çünkü tahıl ürünleri, sebze-meyve ve süt ürünleri bütün gruplar için aynı oranda ve aynı harcama düzeyindedir. En bariz fark ise kırmızı et tüketimindedir. Kır-kent arasında ise tahıl, sebze-meyve, süt ve deniz ürünleri birbirine yakın iken kırmızı ve beyaz et tüketimi kentlerde %6-8 daha fazladır.

Değerlendirme ve Sonuç

Bu makalede Türkiye İstatistik Kurumu'nun 2003, 2004, 2005 ve 2006 yılları arasında toplam 51,423 haneye uygulandığı Hanehalkı Bütçe ve Tüketim Harcamaları Anketleri'nin ham verilerinin analizleri yapılarak Türkiye'de 2003 ve 2006 yılları

arasında tahıl ürünleri, sebze-meyve, süt ve süt ürünleri, kırmızı et, beyaz et ve deniz ürünleri olmak üzere 6 farklı temel gıda grubunun 4 yıllık aylık ortalama tüketim oranları ve harcamaları gelir, eğitim, meslek, kır kent ve hane halkı sayısına göre üç yönden incelenmiştir. İlki söz konusu gıda kategorilerinin aylık olarak hangi oranda ve ne sıklıkta tüketildikleri çapraz tablolar olarak sunulmuştur. Çıkan sonuçlara göre 4 yıllık aylık ortalama tüketim oranları %100 ile tahıl ürünleri, sebze-meyve ilk sırada yer almaktadır. %85'lik tüketim oranı ile süt ve süt ürünleri üçüncü sırada yer almaktadır. %70 ile beyaz et dördüncü, %50 aylık ortalama ile kırmızı et besinci ve %33 ile deniz ürünleri altıncı olmak üzere son sırada yer almaktadır. Buna göre Türkiye ulusal gıda tüketim kültürünün çok büyük oranda tahıl ürünleri, sebze meyve ve süt ürünleri ve beyaz et tercihlerinden oluşmaktadır. Harcama bakımından ise en yüksek miktar 2003 ve 2004 yıllarında aylık ortalama 73 TL ile sebze-meyve grubuna yapılmıştır. Tahıl ürünlerinin tüm Türkiye için aylık ortalama harcama miktarı 52 TL, kırmızı et 41 TL, beyaz et 12 TL, süt ve deniz ürünleri 9 TL olmak üzere 6 önemli gıda grubuna 4 yılda ayda ortalama 193 TL'dir. Ancak belirtilmesi gereken bir başka husus sebze-meyve harcamalarıdır.

Kır ve kentlerde yaşayan haneler itibari ile sonuçlar özetlendiğinde kırsal bölgelerde yaşayan hanelerin %44'ü kırmızı ete ayda ortalama 39 TL öderken bu oran kentlerde yaşayan hanelerde %52 ile regresyon sonucunun da işaret ettiği gibi ayda ortalama 3 TL daha azdır. Diğer tüm gıda gruplarında hem oranlar ve hem harcamalar birbirine yakındır.

Hanehalkı sayısının gıda harcamalarındaki etki derecesi gıda gruplarına göre değişmektedir. Örneğin, hanehalkı sayısı 1-3 arasında olanlar ile 4-6 ve 7 ve üzeri olan hanelerin 6 gıda grubu harcamalarının eta kare sonucuna göre hanehalkı sayısı tahıl ve sebze-meyve grubunda etki derecesi çok büyük iken, süt ve süt ürünleri ve beyaz ette etki düzeyi orta derecede, kırmızı etütte sifıra yakın, deniz ürünlerinde ise hanehalkı sayısının hiç etkisi yoktur. Kadın ve erkek hanelerde ise deniz ürünleri hariç hem oran hem de aylık ortalama haracına itibari ile çok fazla bir değişiklik yoktur.

Analizlerde en düşük eğitim seviyesinde olan hanehalkı reislerinin sosyo-ekonomik ve demografik özelliklerine yakından baktığımızda bu haneler aynı zamanda gelir diliminde de ilk %20'nin içinde ve mesleki kategori olarak ta vasıfsız işçi konumundadırlar ve tüketimleri de en düşük düzeydedir. Diğer kategorilerde olduğu gibi değişik eğitim seviyeleri arasında da aylık ortalama harcamalar sebze-meyve grubu

dışında birbirine yakındır. Ancak eğitim düzeyi en düşük olan hanehalkı reisleri ortalamaların altındadır.

Çoklu regresyon analizlerinde sabit tutulan değişkenler itibari ile sonuçlar özetlendiğinde Regresyon katsayıları tahıl ve sebze-meyve grubuna 2004 ve 2005 yıllarında negatife ilişki var. Bu gruba harcanan miktarlar düşme eğilimine girerken, kırmızı et katsayıları 2004 yılında 6,32, 2005 yılında 11,17, 2006 yılında ise 32,22 ile kırmızı et fiyatlarının çok fazla pahalandığını göstermektedir. Eğitim düzeyi arttıkça tahıl ürünleri ve kırmızı et harcamaları azalmakta iken sebze-meyve ve deniz ürünlerinde artış eğilimi göstermektedir. Bir diğer sonuç kırsal yerleşimlerde yaşayan haneler ile kentsel bölgelerde yaşayan haneler karşılaştırıldığında kentlerde yaşayan hanelerin tahıl grubu harcamaları hariç, diğer tüm gıda gruplarında aylık ortalama harcamalar birbirine çok yakındır. Büyük şehirlerde mutlaka kırsal bölgelerle fark olacaktır ancak buradaki analizler Türkiye'deki tüm şehirlerim ortalamasını kapsamaktadır.

Bilindiği gibi tüketim ve tüketim harcamaları konusu her kesimi bir şekilde ilgilendiren ekonomistlerle beraber sosyolojik araştırmalarından da basılıca konuları arasındadır. Bu makalede ortaya çıkan 4 yıllık gıda grupları tercih ve harcama eğilimlerinin sonuçları düzenli ve oturmuş bir gıda tüketim kustrurunun oluştuğunu göstermektedir.

Özetle, gıda tercih, tüketim ve harcamalarının yapısını ve sosyo-ekonomik faktörlerle etkileşimini anlamak toplum sağlığı açısından da önemli bir konudur. Bu çalışmada elde edilen bulgular değerlendirildiğinde değişik gruplar arasında bazı gıdalarda eşitsizlik olmasına rağmen Türkiye'de sağlıklı olarak nitelendirilebilecek bir beslenme kültürünün hala geçerli olduğunu işaret etmektedir. Eğer Türk halkının beslenme alışkanlıkları çok büyük ölçüde tahıl, sebze-meyve ve beyaz et grubuna bağlı ise halk sağlığının uzun dönemde riske atılmaması için tahıl ve sebze-meyve ve beyaz et ürünlerinin mutlaka tarladan sofraya kadar etkin denetiminin yapılması bir zorunluluktur.

Kaynakça

- Akbay, C. 2005. Kahramanmaraş'ta Hane halklarının Gıda Tüketim Talebi Ekonometrik Analizi. *KSU Fen ve Mühendislik Dergisi*, 8 (1) 2005.

- Akbay C., Boz I., Wen C. 2007. Household Food Consumption in Turkey, *European Review of Agricultural Economics*, 1-23.
- Akbay C. 2006. Animal Products Consumption patterns of Rural Households in Turkey, *Livestock Research for Rural Development*, 18-1.
- Baudrillard, J. (1998) *The Consumer Society*. Sage, London.
- Billson H, Pryer J, Nichols R (1999). Variation in fruit and vegetable consumption among adults in Britain. An analysis from the dietary and nutritional survey of British adults. *Eur J Clin Nutr* 53, 946-952.
- Bourdieu, Pierre. 1984. *Distinction: A Social Critique of the Judgement and Taste* Translated by Richard Nice. London: Routledge and Kegan Paul.
- Campbell, Collin. 1995. *The Sociology of Consumption: Acknowledging Consumption*. Edited by D. Miller. London and New York: Routledge.
- Dubois L, Girard M (2001). Social position and nutrition: a gradient relationship in Canada and the USA. *European Journal of Clinical Nutrition* 55, 366-373.
- Ekinci, S. 1996. Türkiye'de Bazı Gıda Maddelerinin Talep Analizi. *Ç.Ü. Fen Bilimleri Enstitüsü, Master Tezi*, No:1154, Adana.
- Giskes K, Turrell G, Patterson C, Newman B (2002). Socioeconomic differences among Australian adults in consumption of fruit and vegetables and intakes of vitamins A, C and folate. *J Hum Nutr Dietet* 15, 375-385.
- GTO. 2006. Birlesmis Milletler Gıda ve Tarım Örgütü (GTO), Roma
- Groth M, Fagt S, Brondsted L (2001). Social determinants of dietary habits in Denmark. *Eur J Clin Nutr* 55, 959-966.
- Irala-Estevéz J, Groth M, Johansson L, Oltersdorf U, Prattala R, Martínez-González (2000). A Systematic review of socioeconomic differences in food habits in Europe. *European Journal of Clinical Nutrition* 54, 706-714.
- Mancino L, Biing-Hwan L, Ballenger N (2004). The role of economics in eating choices and weight outcomes. Economic Research Service, USDA: Washington, DC. *Agriculture Information Bulletin* no.791.
- Nayga R, Tepper B, Rosenzweig L (1999). Assessing the importance of health and nutrition related factors on food demand: a variable preference investigation. *Appl Econ* 31, 1541-1549.
- Orhan, F. 1996. Türkiye'de Gıda Tüketimi, Gıda Tüketimini Etkileyen Etmenler ve Gıda Tüketimi Bakımından Tarım Sektörü. *Verimlilik Dergisi*, MPM Yayını, Sayı 1, Ankara.
- Perez C, (2002). Fruit and Vegetable Consumption. Statistics Canada: Ottawa, ON. *Health Reports* 13 (3).

- Perez C (2002). Fruit and Vegetable Consumption. Statistics Canada: Ottawa, ON. *Health Reports* 13 (3).
- Roos E, Lahelma E, Virtanen M, Prattala R, Pietinen P (1998). Gender, socioeconomic status and family status as determinants of food behaviour. *Soc Sci Med* 46, 1519-1529.
- Smith A, Baghurst K (1992). Public health implications of dietary differences between social status and occupational category groups. *J Epidemiol Community Health* 46, 409-416.
- Tansel, A. 1986. An Engel Curve Analysis of Household Expenditure in Turkey 1978-79. METU studies in development, 13(3): 239-257.
- Tüik, 2002. "Hanehalki Bütçe Araştırması: Tüketim Harcamaları", Başbakanlık Devlet İstatistik Enstitüsü, Ankara.
- Tüik. 2006. "Hanehalki Bütçe Araştırması: Tüketim Harcamaları" Türkiye İstatistik Kurumu, Ankara
- Ulgeray, D. Varlık, M. Kıymaz, T. 2001. "Ulusal Gıda ve Beslenme Stratejisi Çalışma Grubu Raporu" DPT Müsteşarlığı İktisadi Sektörler ve Koordinasyon Genel Müdürlüğü, Ankara.
- Warde, Alan. 1990. "Introduction to Sociology of Consumption", *Sociology*, Vol 24. No 1.